Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувла 1923 шера денз ● ШИНАРА, 22 СЕНТЯБРЬ, 1981 ШУ. ● № 114 (8504). ● Мах 2 кеп.

ЦА БОЙТАШ ЧУЭЦА ХЬУВКЪАМ!

Дуга кхашкара балхаш сихденнад

«Гудермесский» совхозан директорца Чунчуров Шахрудиннаца цхьана дуга чуэцаш латтача долх тхо. Боахама кулгалхочо дуьйцу:

— ХIинца кхай тIа болх беш ялхайтта я жатка, шиъ запасе я. Дуга хьекха Iодуллаш латт хIинца, хIьата цхьайолча участкашка хьалъаца а арда а доладаьд. Дуга кхаьча даьлча, еррига а 28 комбайн хургья из оардаш. Нормага диллача цхьан агрегато сезонагIа арда деза дуга 400 тонна.

Шоашта тIалатта бехктокхам дика кхета а беш, дIадоладаьд тха лаьтта леладераша хьувкъам чуэцара балхаш. Дуга хьокхаш латт из леладеча кхаь а отделене. Норма 3,5 гектар йолча хIара дения 4—5 гектар хьокх тха болхлоша. Яхье хьалха латтарашта юкъе ба дуга хьокхаш бола Эльмурзаев Салман, Хурдигов Iиса, Темиев Або, Шамаев ТIахIир. Шофераща юкъе белгалбаьнна ба Солтамурадов Ахьмад, Хужуев Султан, коммунист Ридуев Хьумайл, Тазабаев Iайни. Еррига а 20 автомашин я дуга чуэцача болх беш.

Дика хьийкъад Мучиев Ильмана звенос кхедаь дуга. Цо дош деннад укх шера шийн звенос леладеча 230 гектарах хIаране тIара планагIа лаьрхIар 35 центнер мара йоаца 45 центнер дуга чуда. Дика бу болх цуна лхье баьнача дуга леладераша Магомадов Баже, Дудаев Кюре. ХIанц царна хьалхашна латта керттера доккхар да шовш кхедаь дуга хIама ца дойташ а хеннахьа а чудар.

Укх шера дуга чуэцара балхаш доладалехьа, 22 августе хиннача совещане совхоза коллективо сотам бир 1550 гектара тIа шоаш кхебаь хьувкъам 20 балха дийнахьа чуба а хIара гектара тIара юкъера лаьрхIача 40 центнер дуга даккха а. ПланагIа чуда деза дерриге дуга 5425 тонн долча, цар лаьрхIар из 6200 тоннага кхоачаде. Из соахкарчул 200 тонн дукхагIа хургда.

Раьза ба совхозе шоай керттерча инженера Боригов Маааза кулгалдеча ремонтни служба балха а. Даим лелаш я «Техпомощь» оалаш йола машин, сварочни агрегат тIехьа а йолаш. оперативно ду ремонтни балхаш мастера-наладчика Баскаев Лом-Iаьлас, сварщика Черяиков Никовора.

Нийса вIаштIехьбаьккхаб совхоза хьункъам чуэцача комплекса болх. Хьалхарча денoшка дейз дицдалийтаз укхаза чудена дуга сихха пачхьалкхенна дIадала дезилга. Ялат дIачуийду шин хьатто. Уж дика кийчъа я цу гIулакха. Дуга укхаза цIеи а дий дIадохьийт элеваторе. Хьалхара 330 тонн дуга хIаналехьа дIанхаьчад пачхьалкхенга.

ХIара денна гучаювл яхье котбуьларий цIераш. Масала, дуга хьокхаш йолча Мекиев Султана 5 дийнахьа касарагIа Iодиллад норма 25 гектар йолча 44 гектара тIара дуга. Цул тIехьависаш Эльмурзаев Салман а. Цо дош деннад укх шера 200 гектара тIара дуга хьекха Iодилла, сезонна норма 100 гектар йолча. Яхье нийхан цо Шамаев ТIахIир.

— Дахача шера юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара оаха чудена дуга 40 центнер дар. — дуьц Эльмурзаева. — Дика хьийкъад из укх шера а. Тийша да тхо оалош укх шера из кхы а дукхагIа чудакхьаргхиларах.

Соахкалца трактор тIа болх беш вар Салман Ахьмед даим дагалаттар дуьна дуга кхай тIа болх бела. Цхьаь шийн дего къоабалбеш бола болх ба хIанз цунга кхаьчар. ЧIоагIа тоам хул цун дега дуга кха бIаргалайча.

— Селхан 10,5 гектара тIа хинна дуга хьекха Iодиллах Эльмурзаева, — йоах цига нийсвеннача учетчика Шамурзаев Рамзана. — болх Iуйрийна 7 сахьат даьлча боллабу, социйт геттара садейча. ХIанз цо хьокха участок хIара гектара тIара 42 центнер дуга чуда дош деннача Мажитов Сату-Мохьмада я. Кхай йистош хьокхаш даьнна дуга гектара тIара 41 центнер йолаш да. Доацаё, цо толам баьккха хила беза.

Дуга хьокхаш боахкараша юкъе шолтагIа моттиг лаьккхай селхан 9,8 гектара тIа хинна дуга хьекхача И. Хурдигова, кхоалагIа моттиг — 7,7 гектар хьекхача А. Темиева. Котбаьнчарий сийна «Молния» яха листок арахийцар, урагIьяхийтар къахьегама сийлен байрах.

Из болх бе йиш йолча кхашка дуга хьалъацаш а оардеш йоахк комбайнаш. Цига хьокхаме къахьегаш ба опыт йола комбайнераш Радуев Хьамид, Талхигов Уса, Шамиев Iаддал-Халат, Эльдаров Ширвани. Кхай тIара чулерзадара балхаш сихлуш латт.

Д. МОВКАЕВ.

Дика къахьегача тоаммий донкаш хьайоагIа цхьайттагIча пятилетка халхарча шера «Старогрознефть» НГДУ чуйоагIача мехкдаьтта доккхача йиълагIча цеха коллектив. БархI бетта планал совгIа 10080 тонна мехкдаьтта даьккхад цо. Цехе къахьегача бригадашта юкъе кIаьсташ белгалъяьккхай С. Крусинский керте латта бригада. ХIара шера мехкдаьтта дукхагIа дакхара тюменски мехкдаьттахоша баь кхайкам хьал а лаьна шера план хьалха кхоачашъяра шоай мохк хьувкъан цо кходен къахьегаш я из коллектив. Укх шера планал совгIа цар даьккхад 4761 тонн мехкдаьтта. Коллективе дикагIчарех лоархIаш ва оператор Магомадов Бауди. Массаза тIехкхоачашъю цо шийн сменни нормаш, тIехдика лелаю техника, аппаратура. Из ва социалистически яхье массехказа котбаьннар, дика общественник.

СУРТА ТIА: оператор Б. Магомадов шийн установкага дьежаш ва.

И. ПЛИЕВА сурт.

ЯЛАТ—ПЛАНАЛ СОВГIА

Укх шера 1100 гектара тIа ялата лаьохIа хьажкIаш хьалкхеьай Грозненски районa «Атагинский» совхоза механизатораша. Шийтта комбайн йоала кхай тIа уж чуэцаш. 21 сентябрь хьатIа отташ ворхI бIаь совгIча гектара тIара яраш чуийца яьхай. ХIаьта хIаналле планагIа дIаяла йоагIараш 2500 тонн йолаш, пачхьалкхенна 1970 тонн дIаснйай. Планал совгIа пхи бIаь тонн ялат дIачудала лерхI механизатораша.

Пхьа звено я совхозе хьажкIаш лелаеш. Царна юкъе эггара дикагIа къахьийгад Социалистически Къахьегама Турпала Гайтамиров Ширвание кулгалдеча звенос. Цар планагIа яккха езар 35 центнер йолаш, 260 гектар хулача кхай хIара гектара тIара 50 центнер хьажкIаш чуийцай. Дика хьувкъам болаш 260 гектара тIа хьалкхеьай уж механизатора Вагалов Байке а. Цаьех 133 гектара тIара яраш чуийцай хIаране тIара 45 центнер а йоалкхаш.

ХIара дийнахьа 45—50 гектара тIара хьажкIаш чуэц механизатораша. Царна юкъе хьинар айдена къахьег 160 гектара тIара хьажкIаш чуийцача «Херсонец-200» яха комбайн лелаеча Гайтамиров Алхваура. «Херсонец-7» яха комбайнаш лелаеча звеньевойша Вагалов Байке, Гайтамиров Ширване, кхыбараша. Езтъа гектар совгIа хьажкIаш чуийцай царех хIаране а.

С. ТОВСУЛТАНОВ.

КЪАХЬЕГАМЕ ХЬААХАЛАТТАРАШ

«ХIара балха дийнахьа хьадер дукхагIа хилийта» яхача девизагIа шера яьхача социалистически яхье а баьнна къахьегаш ба «Грозэнерго» шолгIача ТЭЦ-а дерригa болхлой.

БархI бетта даьчоа яьча итогаш къахьокхачох еррагача цехий болхлошта хьалха латтарех ба къахьегама Цiеча Байракха орден лелаер Кринзрьянц Тамаре, турбинашта гIулакх дара вокххагIвола машинист Еременко Александр, «Халкъий доттагIал» яха орден лелаер, электромонтер Майоров Григорий, аппаратчица Даутмерлаева Зурия Селиверстова Ирина.

ТЭЦ-2 энергетикаш кердача къахьегама толамашца Сийлахь боккхача Октябра 64 шу дузача дента сийленца вазъбабаха кийчлуш ба.

Х. СУРУДЖАНЦ.

«ТЕРЕК» ЯХАЧА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ПРОИЗВОДСТВЕННИ МЕБЕЛЬНИ-ХЬУ ЧАКХИОАХАЧА ОБЪЕДИНЕНЕНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

У К А З

Пачхьалкхен плани социалистически декхараши кхоачашдеча даьха толамаш бахьан долаш, республика мебельни хьу чакхйоахен промышленность дегIайоалаеча доккха дакъа лацарах, предприяти йилла 50 шу дизарца дувзаденна Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла «Терек» яхача производственни мебельни-хьу чакхйоахача объединенена.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь **Н. ПРАВЕНЬКИЙ.**

г. Грозный.
1981 шера 18 сентябрь.

НН. Е. И. ПЕНЬКОВАНЕИ Л. Н. ТАЦЕНКОНЕИ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

У К А З

Пачхьалкхен плани социалистически декхараши кхоачашдеча хьокхамаш лакхдарахa коллектива общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла:

Пенькова Екатерина Ивановнана — «Терек» яхача Нохч-ГIалгIай производственни мебельни-хьу чакхйоахача объединене фанеровщицана.

Таценко Лидия Назаровнана — «Терек» яхача Нохч-ГIалгIай производственни мебельни-хьу чакхйоахача объединене отделочникий бригадира.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь **Н. ПРАВЕНЬКИЙ.**

г. Грозный.
1981 шера 18 сентябрь.

ЯХЬЕ БАЬННА КЪАХЬЕГ

«Ассиновский» совхоза-заводa кхай тIара баьцадаараш чуэвачеи царех консерваш ечеи новкъостала Грозненча академика Миллионщикова цIерагIча мехкдаьтта института деш а венаб.

Шоашта юкъе социалистически яхь а йоаржаь къахьегарах балха нормаш дикка тIехкхоачашъю студенташа. Отряда штабера яхьа экрана тIа да цао тIаийца декхараш а баьча балха хьокхамаш а. ХIара дийнахьа итогаш ю.

Тхьаь шийттанех цхьаккха а группа яц шийн лаьвни кхоачаш ца еш.

В. ЧЕБОТАРЕВ.
Сунженски района культура отдела лекторе заведующи.

УКХ ШЕРА 20 СЕНТЯБРЕ ШУРИН ФЕРМАША БАЬЧА БАЛХА ХЬОКХАМАШ ГОЙТАШ ЙОЛА

С В О Д К А

Районаш	ХIара Iаттагаре дийнахьа кхаххар (кг): 20 сентябре 1980 шера	ХIара Iаттагаре дийнахьа кхаххар (кг): 20 сентябре 1981 шера
Шелковской	6,4	7,1
Наурски	6,9	6,9
Грозненски	5,6	5,7
Назрановски	5,0	5,3
Шалински	5,1	5,1
Сунженски	5,0	4,9
Гудермесски	5,3	4,8
Надтеречни	4,2	4,6
Ачхой-Мартановски	4,8	4,4
Урус-Мартановски	4,4	4,4
Малгобекски	4,0	4,1
Республике гIолла	5,3	5,4

ГIАЛАТ ДОАЛИЙТАРГДАЦ

Укх шера Iалама хьалаш низкъала хиннадале а, пачхьалкхенга ка бола ялат доххара план тIехкхоачашъе вIаштIехьбаьлар тха совхоза къахьегамхой. Заготзерно дIадахьийтад 2800 тонн ялат, план 2300 тонн йолча. Царех 500 тонн хьажкIаш дIаялара план кхоачашъяра чотах я.

ХIана хьажкIаш чуэца йолаьй тха боахаме. Кхы тIа а 200 тонн хьажкIаш а дIаяла лерхI оаха пачхьалкхенна. Лоацца аьлча, планагIа лаьрхIа хинначул цхьа бIаь тонн совгIа а луш пачхьалкхенна ка бола ялати хьажкIаши дIаялара планаш кхоачашъю укх шера тха совхоза кхаш леладераша.

ХIаьта а, тхоай балха раьза дац тхо. ХIана аьлча тхо лоархIадаьлац укх шера ка бола ялат а хьажкIаш а кхеяра декхарех вIаштIехьдаьннадац планагIа лаьрхIа хинна хьувкъам чуэца. Алхха Iалама хьалаш низкъала хилар хинна Iац цун бахьан. Кхаш лелацаза агротехнически бокъонаш массанахьe а йизза кхоачашъяь хиннадаре белгтала лакхагIа хургбар юртбоахама культурай хьувкъам. ДIахо йодача хана из кхоачамбоацар ца хилийта лаьрхIад оаха.

Укх гурахьа 2100 гектара тIа ка бола ялат дIаде деза тха совхоза. Дика вIаслах цуна кийчо яь балхаш. ХIаьалехьа аьха даьхад 1300 гектар кхаш. Царах бархI бIаьнел совгIа лераш ялат дIадера кийчдаьд.

Шиъ К-700 трактор а йолаш ялх агрегат чуйоагIаш ше къаьстта отряд я аьба овхаши лаьтта кийчдеши. Цу балхах дика лоархIабу тракторнсташ Мержоев Жабраьил, Гандалоев Махьти, Котгоев Адам, Медов Осман, Боков Ахьмадхан. Вельхнев Муьса. Болх лаьрхIа дика беши хIара дийнехьа цаIи аки балха нормаш йоахаши ва царех хIараэо.

Хьункъам лакхбара лоархIаме да цхьаьхха а. Ка бола ялат дIаде кийчдеча кхашка уж оахача хана хIара гектара тIа цаIи ахи центнер фосфори цхьа центнер азоти тувс оаха. Цул совгIа, ялат дIадувча хана кхы а 50 килограмм хIара гектара тIа йолаш гранулех кийчъяь минеральни удобренеш товса а лерхI.

Ерригача бригадашкара селхаш вIашагI а теха инатовций методагIа цхьа отряд хургья ка бола ялат дIадуваш. Цо торо лургья тхона техникагIа бизза гIа пайда эца. Белггара аттагIа хурга доагорпа, кхы эшачунца техника Iалашъенга, балха тIахьожам лоаттабелга.

ХIанззехьа белгалбаьккхаб ялаташ дIадуваш хургбола вах а. Царна юкъе ба лакха говзал йола механизатораш Мержоев Мухьмад, Коригов Башир, Гандалоев ТIахIир, Коттоев Хьасан. Дукхача шерашка совхозе ялат дIадуаш бола Насим Насиякhин, ПаьтIаматн ЦечоевгIар, кхыбараш.

МагIалбина хьалашна ка бола ялат дIадера дикагIа лоархIаш я 15-ча сентябрега 10-ча октябрага кхаччалца йола ха. Цу хана ка бола ялат дIадийна даккхара чел эшар вIаштIехьдаьккхад оаха. Хьалххехьа Iалашлаьд цхьоалагIчен шолгIачен классах йола дика фу. Агротехника бокъонаша дIадеххача тайпара кийчдеш латт кхаш. Ялатий дIадера график оттаяьд. Белгалдаьхад социалистически яхь лелаяра а яхье котбаьннараш моральни материальни белгалбахара а хьалаш. Уж дIалоэнйтад ялат дIадувча болх бе безарашка.

Поккха моттиг дIалоац совхозе бIаьсти дIаювча культураша а. 1900 гектара тIа хургья уж. ХIанзехьа йоакхо ю оаха цар хьувкъама тешшаме лард йоллара а. Унхаза къаьстта лоархIам болаш да бIаьстан культураш дIаювргйола дерриге кхаш ханнахьа аьба оахилга.

Оаха хIанзлехьа зяба аьха Iодехкад 600 совгIа гектар кхаш. ХьажчIаши генараши чуийца мукъадаларга хьежжа сихонца оахалдолаш да юхедисараш а. Сийлахь-боккхача Октябра цIейга чаккхбаккха лерхI оаха из болх.

Оахама кIал хIара гектара лоархIаш 1,5—2 центнер фосфори калий а, товсаш кийчъю оаха бIаьстан культураш дIае лаьрхIа йола ериге зяьб. Цо а новкъостал деграв хьувкъам лакхбара.

Районерча цхьаьолча боахамашта юкъе тха совхоза а тIадиллад хьатIалоагIача шера денз дIадувча фуна люцерна кхеегга. ПланагIа бIаьсти 200 гектара тIа люцерна дIае езаш да тхо. Хьалха шардаьнна кхо дилача кхашка кхычахьарчул дукхагIа минеральни удобренеш а товсаш хIанзехьа аьха, лаьрхIа кийчъяь йойллай оаха бIаьсти люцерна дIаере йола зяьб.

ХьатIайоагIача бIаьсти дIае лерхIача культурашта юкъе эггара дукхагIа хьажкIаш хургья. ВорхI бIаья ах бIаьн гектара тIа дIае лерхI оаха уж. Царех кхо бIаь гектара тIара яраш ялатийна лаьрхIа хургья, вожаш — силосан мошача лоакъарийвен. 500 гектар дIалоацаргья генараша. Лакхе белгал ма даккхара 200 гектара тIа дIадувча фуна лаьохIа йола люцерна хургья. Юхедисача кхашка дIаюворгья аьла лаьрхIа йола сулвина, иштта горох, кен, кхыйола культураш.

Ханнахьа бIаьсти дIае езача хIамай фу Iалашдича хьатIалоагIача шерахча хьувкъама тешшаме лард йоллара эшачох кеоттера дар кхоачашхиннад ала йиш йолаш да тхо. Цу гIулакха эша торонаш тха йолаш а я.

I. ГАНДАЛОЕВ,
«Сугонженский» совхоза керттера агроном.

ПРОПАГАНДИСТАШ ДИЙША БАЬННАБ

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома политически просвещене ЦIагIа укх денoшка чакхъяьнцай партийни дешара система марксизма-ленинизма школай пропагандистий курсий шин бIара хана занятеш. Марксистско-ленински теоре, КПСС политика а идеологически балха а, партийни пропаганда методика актуальни дешаех, дешара курсий керттерча проблемех йолча лекцешка ладийгIар цар.

Дешача хана семинар а практически занятеш а хилар пропагандистий.

Курсашка ладувгIаш хинараш республика кулгалдеча партийни, советски, боахама кулгалхоша, литературай искусствай деятелаша вIашагIкхийтар.

Дешар чаккхдолуш дийнахьа республика пропагандисташта халкъашка къамаьл дир КПСС ЦК члена, парте Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара А. В. Власова.

ПОЛЬСКИ БОЛХЛОШКА В. И. ЛЕНИНА ЦIЕРАГIА КИЕВСКИ «АРСЕНАЛ» ЗАВОДА БОЛХЛОША ДАХЬИЙТА

ПИСЬМО

Деза польски новкъостий!

Оаха, В. И. Ленина цIерагIча киевски «Арсенал» завода болхлоша, инженерно-технически болхлоша, гIулакхерча наха ер письмо дайт шуга Малхбузен реакционни империалистически гIозараша хьалувцача чурча контрреволюце бехкагIа шун лекха доаллачун чIоагIа бала а кхьача. Шуга, социалистически содружество халкъий цаI болча боккхача дезала членашка, кхайк тхо машарей кхерамзлени гIулакха чоалханеча хана.

Тхо кхайк шуга «Солидарноста» съездо тIаийцача «Малхбоален Европа халкъашка даь кхайкарал» оалчох жоп луш а доацеш, из жоп далал мах болаш а дацар, тхо кхайк шуга халкъа Польше социалистически карагIдаьнарий кхел ухоашта дагайовлалдаь. Наьхий революционни, тIема, къахьегама традицеш йолча польски болхлой классах теш тхо, «Солидарноста» юкъеяхача а, польски халкъа революционни карагIдаьнарашта кхерам тIатувсача а, мохк къаман катастрофага бугача а антисоциалистически элементашта цIенхаштта духьала довла шоаца, новкъостий, карагIдерзхиларах теш.

Тхо арсенальцаш, берриге советски нах санна боккхача халкъа республики болхлой классаца, польски халкъаца дуьл цIеша яьлкхача фашизмана духьала тIом чакхбаьначул тIехьагIа боахам юхаметтаоттабеш нерда вахар хьекхоллаши юкъара къовсам лоаттабеш чIоагIдаьча вошала гIулакхашта. Тха заводе Сийлахь-боккхача Даймехка дукхача ветеранаша доккхал а деш леладу шун мехка кортамукъале бахьанне даьча тIемаша шоай мехко а халкъа Польша а денна совгIаташ. Арсенальцарий дукхача даьша, къонгаша, гаргарча а кхоачарча а наха цу тIемашка шоай вахар Iоддалар.

Тха дегашка, тха тахана гIулакхашка ях, дIахо яхаргья «Арсенала» болхлой — украинций, эрсий, белоруссий, поляккий сийлен традицеш. Цар хьалхарча айтар болхлой гулакха. Украине советски Iаьдал котдаккхара тIехьарча къовсама байрах, хIаьта дIахьекхар малагIча денаш и тIехьашна ца боалаш а из лорее еза.

Тхона чIоагIа новкъа хет шоай къахьегама мах бовзача оаш, еррига гаьз дерригача польски халкъо Iалаьмате чIоагIа болх барах хьахулга ковча оаш, мехка балха ритм телхаьйташ, кхоачешде пачхьалкхен низ дIа на кхоача экономически даIдехарашна ше халача хьал тIа оттабеш.

ПНР экономически политически лардаш херцалйташ. Тхо геттара чIоагIа эгIазагIад цхьаккха хIама деза довцача националистически йовсараша, империализмана гуччахьа чулаттараша, тайп-тайпарча сий дайнача наха вдмале фашистски унах мукъаьлкхора шоай вахар дIаденнача, польски халкъа пар гIато еннача советски наьха кашамашна латто памятникаш айрча дахаро.

Уйла ел оаш, цу тайпарча гIулакхашта раьза хIанз хул, царна тIоараш хIана дöт империалистана, реваншистана, тайп-тайпарча «силезски немций землячествана» а «арабаьхарий совоана» а?

Тха мехко Польша «юаш» латт яхаш эхь доацаш оашош буцараш юхатоха магац хьогI шоана? Из цар ма дуьцийн машара а кхыча халкъий ираза а цхьаккха хIама ца кходаьча пачхьалкхенцх а халкъах а, хIанзарча халча хана Польшана Iалаьмате доккха материальни новкъостал деча мехках!

Тхоаш, советски болхлошта, дика бовз боккхъоцарча революционни солидарноста мах. Маркса, Энгельса, Ленина, лолие аьнна восьет даь пролетарски интернационализм — из да болхлой класса карагIдаьнна эггара сийлахь-доккхагIа доладолa хIама. Нийса идейни позицеш, къахьегама тIера хилар, коллективизм, чIоагIа хилар, болах салиа дисциплина, котало ихкхара тIехьара бохаргбоаца лоIам — уж оамалаш йоахкаш хиларах кховне болхлой классе я.

Польша болхлой классоа санхетам хиларах, шоай даьзен цхьаь, социалистически карагIдаьнарий кхела хьалхара бехктоккхам лакха хиларах теш тхо.

Тхо теш, дукха ха йоацаш ПОРП Центральни Комитета Политбюро валалених сий дайнача контрреволюционни, реакционни элементашта духьалара цIенхаштта гIулакхаш чакхдахара когIортилга ергхиларах, шийн авангарда — польски вIашагIтехача болхлой парте хьалхенна вежарашка йолча Польша классо социализм лораергхиларах, ПНР социализм хьальеча цIерашна хьа мел даь дина хIама лорадергхиларах.

Цу къовсаме тхо мехка болхлой. берригача советски наьха бокъонца йолча революционни солидарностага, вежарашка интернациональни новкъосталла а хьаллацарга а дог дахь йиш я шун.

1981 шера 20 сентябре хиннача В. И. Ленина цIерагIча киевски «Арсенал» завода коллектива митинге тIаийцад.

ПОЛЬШЕРЧА АНТИСОВЕТИЗМАНА ДУХЬАЛА

Польше антисоциалистически низаша леладеча провокационни гIулакхашна дувзаденна ПНР-ерча СССР посола Б. И. Аристова, нн. С. Канин В. Ярузельскийга волча а ваха, советски кулгалхоша тIадиллараргIа ПНР кулгалхой уйла тIасрзаьай контрреволюционни низаша шорре бехктокхаме ца озаши кортамукъа а баьина Советски Союза, цун арахьарчеи чурчеи политикана духьала харцони меттIкIаьлейи кампани лелаеш хилара.

Социализма моастагIий уж гIуллакхаш вIаштIехьдаьхаш политически лостам болаш ла — дунен тIа эггара хьалхарча Советий Мехкаш бIарчта хьанийцача социализма идеех моттIкIаьлеш дувцар, Советски пачхьалкхенцен советски нахаца моастагIали гоамали хургйола ойла полякашта дег чу йоссаяр духьа.

ДIаккхайкадаьд, антисоветизм тIа-тIа кIоаргагIа Польша общественни вахара тайп-тайпарча сферашка. цу даькъе идеологена, культурана, лакхерчен школьнии образоване а кхетама а системана юкъе чуйолаш латташ хилар. Советски Союза духьалара хьаьркъьяна пропаганда тайп-тайпарча изданей оагIош тIара еш я. Из ю нака юккъе ойнкхийча аудиторешка КОС-КОР, «Шийтоlамеча Польша конфедераши» яхараш санна йолча контрреволюционни организацешта керте латтараша, «Солидарноста» экстремистски лидераша къамаьлаш деча хана.

Гданьске хиллача «Солидарноста» съезда хьалхара тур из дарра аьлча Советски пачхьалкхенах бIехя меттIкIаьлеши цун сий доаде гIерташ дувцa хабараши еррига Польше гIолла дIадовржадаь йола трибуна а хилла дIаэттар. БIехя провокаци хилар Граньске тIаийцача «Малхбоален Европа халкъашка даь кхайкарал» оалачох. Антисоветикаша дIахо а цIрча доах польски халкъе паргIатон кортамукъален бахьан долаш шоай сийнош Iодехкача бIаьц кхараш болча советски тIемахой кашмаш.

Из долла хIама чIоагIа новкъа да советски наха.

Иштта белгалдаьккхар, халкъа Польшаца доттагIала гIулакхашеи союзнически векхараши юваййолийтача СССР-а духьала лелаю моастагIала кампани юхатохара хIанзалца хьа дхьаккха а хоадамболлаш дола хIама даьлац ПНР официальни Iаьдалий оагIонгахьара аьлна. МоалтагIа а антисоветизма гIулакхаш дIахо меттийтаро доккха зе лерга советско-польски юкъмоттига, из духьала да Польша союзнически декхараштен польски халкъа шийн вахара хьашташтеи.

Советски кулгалхоша хьахханкадаьд, эгIазо йолаш лелаю антисоветски пропаганде Советски Союзаца моастагIал дола акцеши юхатохара тIехь из доахаш ПОРП-ен польски правительствах кулгалхой оагIонгахьара хоадамболлаш дола гIулакхаш чакхдоахаргдолгах шоаш дег тийша хилар.

(ТАСС).

Цхьайтталагіча пятилетка хьалхарча шера план хенал хьалха 7-ча ноябрга кхоачашъяран керда Конституци хьаххоллара денга сийлецца никъабахаран къахьегама вахте а этта дика къахьегама хьокхехаш доахаш хьайоагІа «Союзавтоматстром» ВНПО чуйоагІача грозненски опытно - экспериментальни завода коллектив. Продукци йоккара бархІ бетта план 102,5 процент кхоачашъйй цар. ХІаьта планал совгІа арахийцача продукце мах 64 эзар сом да.

«ХІара балха дийнахьа хьадер дукхагІа хилийта» яхача девизагІа шерра яьржача социалистически эккье тІехдина теламаш дахарах заводе белгалбьлнаб радиоаппаратура монтажникаш. Хьадеча балхий дикал лакха а йолаш хьинаре къахьегаш дукха специалисташ ба заводе. Царна юкъе цІи яккха езаш ба Мацаева Малика, Леанна Анастасия, Грицакова Надежда, Тоцкий Геннадий, Кучеренко Александр, кхыбараш.

СУРТА ТІА: (аардехьара аьттехьа) радиоаппаратура монтажницаш: хьалхара мугІ: Ныркова Людмила, Леанна Анастасия, Перцва Раиса, шоллагІа мугІ: Мацаева Малика, Бузаева Людмила, Грицакова Надежда, Гронак Мария.

И. ПЛИЁВА сурт.

ПЛАНАШИ ДАЬДАЬННАРАШИ

ЦАІ ЙОЛА ТРАНСПОРТНИ СИСТЕМА ДЕГІААХАРА НАЬКЪАШ

Хетаргахьа, кхы цхьанкха а мохк бац вай мехка санна дукха чоалхане транспортни проблемаш къестае езаш. Къаьст - къаьста йола СССР экономически районаш кхыча паччахьалкхений яраш хила йиш йоацацча тайлара таьна я віаш. Уж віашагІъюва гІо ду мехка цаІ йолча транспортни система.

АПН корреспондент Губер Александра къамаьл ду СССР Госпланерча комплекси транспортни проблемай Института директорца технически Іилмай докторца Козин Борисаца.

— ЦаІ йола транспортни система — из я транспорта дерриге тайпаш - машиннаьъка, форде, автомобильни, хи тІара трубопроводни, фегара — экономически, технически, технологически цхьана тардеш йола система. Царна тІаккхет бакъдар аьлча городеш заводеш гІолла леларш в. Системе уж тайпаш цхьана тардар ихача дешна маІан фуд аьлча, транспорта хІара тайпа цуних пайда эцара эггара дикагІа хьалаш долча сфере болх беш хилар да, хІаьта цар массане а цхьана дийзе кхоачашду хьнаге а пространствага а хьежжа хувпалуш дола мовхьаш дІа-юха кхехьара а пассажираш дІа-юха кхувлара а даькъера хьашташ.

— Из, хьона хетачох, даьдаьнна хІама да е хІамачул тІехьагІа кхоачашде дезаш дола декхар да?

— Из а вож а да. ДІахо йодача хана вай транспортни система мелла толамаш доахе в, из дегІайоалланна а эргаьнкха тоянза в яргьяц. Кхоана эшаргдараш таханарча средствашца кхоачашдулургдац. ХІаьта хІанз укх сахьате вай транспорта дилла піаштІехьдалап тахан шийгара дІадекараш кхоачашде в. Из бахьан долаш доккхий экономически эшамаш хул мехка.

— Вешта аьлча, къоастализа йола проблемаш толамал дукхагІа я-кх вай?

— ВІалла а яц. Вайцига каст-каста критика ю (дукхагІча даьнъе нийса в кул яз) машиннаькъашта, масала, поездаш лелара график телхаярагІа. Из деша цхьа оагІув я. Амма вай машиннаькъаша-м дуне машиннаькъий грузооборотах ах дІа ма лоаци, моллагІча кхыча мехкарчул массехказза нитенсивнегІа болх а бу. Из а диддалийта йиш яц.

— Транспорта хІара тайпана доал деш даькъе министерство ма йий: машиннаькъачой — машиннаькъий Министерство, фегарчоа — граждански авиаце Министерство, и. кх. дІ. Цар шоай планаши декхараши да. Мишта латт царна шоашта юкъера бувзам?

— Вай транспортни боадама кхоач халкъа боахаме ерригача капиталовложенеех дукха хІама ца эшаш иттлагІа дакъа, башха доккхагІа-аІамнагІа доацаш назал дакъа кхоач берригачІ болхлоехи гІулакхерча нахахи, хІаьта ишта мехка производствени фондех — пхелагІа дакъа. Цу масштабаша хьахьокх транспорта доал деш массехк министерство хиланза ярг на хилар. Амма заданеш массанега а общества дІадехараш а технико-экономически таронаш а территорий цаІ йолча ерригача паччахьалкхен планагара кхоач царга. Ишта да мехка масштабашка а, хІаьта ишта къаьст-къаьстача экономически районашка, республикашка, областашка, и. кх. дІ. а.

— Мел нийса віаштІехьаьнна ба из бувзам?

— ХІана укх сахьате берригга хьанйцача тоабалара гаьна ба из. Халонаш кІезига яц укхазе. Ишта бода мухь, ард вай, Москвера Магадански области юкъе ядача районашка? Находке е Тайшача океана йистерча кхыча порте кхачалца — машиннаьъка тІа гІолла, Цул тІехьагІа форда тІа гІолла Магадане, автотранспортаца е фега гІолла, из эшача моттиге. ВІалла йиш яц машиннаькъа состава, океана тІа лелача кемана, грузовика, самолета цхьаттарра мухь тІабилла. Вай лучацача гІулакха дукхьа лагІаш дола транспортни конвейер а хиппа дІаотте дезаш да уж транспорта тайпаш. Цхьа лагІа ший декхарах лоархІа ца дича — вокх дерригей болх соц: из эшаш барашка хиннахьа дІакхов чаргбац мухь.

— ДукхагІча даькъе фу бахьанегІа нийслу цу тайпара моттигаш?

— Нагахьа санна машиннаькъах дийцача, эггара кхи тешамегІа доаца дакъа, хетаргахьа, промышленни предприятешта тІадолха наькъаш мовхьеш тІадоттара - Іодахара балхаши лархІа деза. ТІеххьарча хиналца уж технически цхьадолча даькъе организационни оцала хилар бахьан долаш хІара денна предприятешта тІадолхача наькъашка латта езаш хулар 22 эзар совгІа вагон. Дукха хІама ца эшаш уж массел кхы хулар мовхьаш тІадоттарех Іодахарех балхашка хьежаш. Цу тайпара, хьона гучча бесса, вагонаш тоъац яхаш деш дола дукха лодкъамаш башха нийса лархІа дезаш а дац. Вай йиш а я декхарийла а да воай долаш долчох эффективнегІа пайда эца. Цудухьа «1981 — 1985 шерашка а 1990 шерага кхаччалца а СССР экономически социальни дегІайовлаяра керттерча лостамаш» тІа транспортни система хьалхара декхар лаьхІал мовхьаш дІа-юха кхехьарех нах кхувларех процесс віаштІехьйоаккхилга эргадаькъа тоадари цуппа доал дари.

ХІанзлехьа Іоаьй йоккха дика опыт. Масала, машиннаькъа, фордех автомобильни наькъай віашагІкхетача Ленинградех Одессеи хьальй транспорта дукхдукхьа тайпаш чуловцаш йола цхьа комплекс. Алхха цар балха координаци ярах хьахиннараш дика да.

Львове, Украина малхбузехьарча дакъа тІа, юкъедихьад, тІахьежача башха чоалхане а доана кердадар. Хьалха хІара предприятена планах вагонаш хьежайора, хІанз — вагоно - сахьаташ. Ард вай, завода тахан 100 вагоно - сахьат эш. Царех пайда эца йиш я шишийтайпара: итт вагонах хІараяр итт сахьата лоаттае, е. мовхьаш тІадоттарех Іодахарех балхаш сих а даь шин сахьата 50 вагон хьаэца.

ЧІоагІа лоархІаме да, цу хьовхадаьча, транспорта балха эффективность дикка лаккхьаьча кердачунга, практически кхи тІа а віалла хІама дораш на хилар.

— ХІара транспорт ший тайпа я, — аьлар Іа, — цун эггара оасарлегІа пайда нийбе йиш йола сфераш, малагІаш я уж?

— КІор, руда, хьу, кхыдола массови мовхьаш эггара дикагІа кхахьа йиш я машиннаькъа гІолла. Сибарегіен Гаьнарча Малхбоалехь тІаьнабаьне материалаш хи тІа гІолла лелача транспорташа кхахьача бакъахьа да. Мехкдаьттех газ — трубопроводашка гІолла. Гаьна баьно ца беза хІара мухь — автомобилашца, и. кх. дІ. Къахьегам бекъара из схема абсолютни лархІа йиш йолаш яц. Вайна хилча бакъахьа мел хетача моттигашка бац машиннаькъа мегарболa хи тІара нийъя. Каста халхаш йола продукташ гаьна кхахьа езаш хилча автотранспортаца кхахьача бакъахьа я. Цхьайолча районашка фега гІолла мара кхачи йиш яц.

ЛоархІаме да хІара хоадамболлаш йола цу тайпара моттиг массаза нийсъяла эггара дикагІа йола решени лахар, транспорта къаьст-къаьстача тайпашта юкъе пропорцеш нийса уттаяр. ХІаьта цІендиь дІаданкха деза объективно хиланза ца довла хІама а доацаш предприятеши ведомстваши віашин дагаювлаш па хилар бахьан долаш нийслуш дола цхьаккха а корта а боацаш мовхьаш дІа-юха кхахьар.

— КПСС XXVI съезде йоахар, наькъаши транспорти дегІаухаш латтача экономикана эшарел тІехьайисай. Из бахьан долаш мел эшам хинаб дийпад Іа. ХІаьта малагІаш я перспективаш?

— Довшдар кІезигдергдолаш йола транспортни системa дегІайоалаярга дукха дІадахийта деза. Къаьстта а, нагахьа санна дувцар организаци эргаьккха тоалр хинна ца Іеш, ишта керда наькъаш дахкар, локомотивни, кемай, самолетий паркаш кердаяхар, трубопроводаш яхкар дале. Эзар километр йола магистральни мехкдаьтта провод — из миллиард сом капиталовложени. ЦІаьхха а кхы цІаьхха а ца хьийжача далац вай воай реальни экономически технически торонашка.

Ишта а вешта а транспорт тІехьейнсар дІадаккха деза. Цу оагІорахьа хоадам беш бола гІа баккха безаргба укх дІадоладеннача итт шера, хІаьта къаастадаь аьлча, карарча пятилетке.

— Фу де лаьрхІад кхе шера?

— ДегІаухаргда транспорта дерригa тайпаш: традиционни дараш а кердадараш а.

— Наькъаш доацаш мохк бар Росси. Из хІанз дІадаьнна дале доалл. Дукха ха яллалехьа мехка ерригa нах бада моттигаш хургъя автонаькъий сета тІа йовла йиш йолаш.

Карарча кхе шера беррига Байкало-Амурски магистрала тІа гІолла бокъонца лела йолалургьа поездаш. Дохкаргда кхыдола машиннаькъаш, долаш дараштa модернизаци ергья. Цуццa цхьана сиkдаь деш латт машиннаькъа транспорта тІалатта мухь байбара тІадерзадаь гІулакхаш, тІа-тІа доккхагІа хургда хи тІарча транспорто (къаьстта Сибарегіени Гаьнарча Малхбоалени районашка), ишта форда тІарча а автомобильни а транспорто, трубопроводо шоаш та дІатІазца мовхьий дакъа. Турбашка гІолла гІоргда мехкдаьтта, мехкдаьтта продукташ, Іалама газ меттел, ишта бертиг бола мовхьаши лаьрххІача контейнераш кара мовхьаши.

Карарча пятилетке технически кхы тІа а дерга транспорта дерригa тайпаш. Къаьстта теркам тІабохийтаргба СибарегІен къулбаседехьарта районий экстремальни Іалама хьалашка болх булургбола техника юкъейоалаяра.

(АПН).

КОММУНИСТЕХ ДОЙА ДУВЦАРАШ

КЪАХЬЕГАМА КОТАЛО ЯККХАРА КЕРТТЕРА ДАР

Дукха ха яр «Минеральный» совхоза механизатора Вахаев ХІизара шийна фу карагІоал ха безам бола. Аьлта оахам боахкача механизаторашца, эггаол хьалха ший вешийда Висхайна къовсавала безам болаш вар из. ЦІъабакъда, № 3 йолча мехотряда начальника А.-Г. Хубазова йол гулъе вахийта лаьрхІар къона механизатор.

Пох кхетталар Хизар. Ха безам бар лаьтта иха ше хІана вахийтац. Хьалха-м оахам дика лу яхаш могаворе из. ХІанз фу хинаал?

Хизар раьза воаннага хийча аьлар мехотряда начальника:

— Оахам Іа во лу аьлин хьожахьаьзац хьо йол гулъе. Массанена а хов Іа хьайна тІадилла моллагІа гІулакх дииза чакхдоаккхилга. ХІана эггара саготагІа дар доввъар Іалашдела да вей.

Хизар кхы йист а ца хулаш ший трактора тІехье йолхьият а теса вахар. Доввъар Іалашдеча хьалха в болх баьбар ио. ВоккхагІоолча вошас шийца кхай тІа а кхувлаш, трактор лелае Іомававьвар из. Совхозе механизаторий курсаш хьайийлача ципга деша вахар Хизар. ХьехархоЙ чІоагІа раьза болаш чаккхъяхар по уж.

— ХІанайчоа кІеда трактор лургаш вай хьоца. — аьлар цу хана Ахьмад-Гире. Укхана ремонт а йий. хьо шавьралалца еф лелае. КІеанг - дукха хьо балхах кхийтача эггара хьалха совхозе йоагІа цІена трактор хьо я.

Дукха къахьийна тоайир Хизарас къаьна трактор. Механизатор а волаш, эггара хьалха цо баь болх бар доакъар Іалашдела. Тахана санна дагадоагІа цунна ший къахьегама биографи дІайолаяь из хьалхара ди. Юкъера школа йистебоаккхача хана выпускной экзаменаш тІа санна дог тохадела!тш да дар из.

Тата делла лоамаи босеца гІолла лелар тракторашт. Опыт йолча механизаторашта А. Ботуковна а А. Урузбиевна а нийсса къахьегаш вар къона коммунист, шерра профиль йола механизатор Х. Вахаев. Дийнахьа 13 гектара тІара йол гулъе езаш хиннача цо 33 гектара тІара гулйора.

ЧІоагІа раьза вар цу гІулакха мехотряда начальник А.-Г. Хубазов.

— Цунтъа эшар хьо укхаз. — яхаш велакъежи из. Кхаь-дииь дийнахьа Іа-м деррига кха а цІендерг ма дий.

ЦхьаЪакъда, опыт йолча механизаторалца къовса безам болаш ше хилар дац ца луш ва Хизар. Болх бе ше Іоманнилга дІахийта безам ба цун ший воккхагІолча нешийна а цун новкъостащта а. Цу гІулакха ший на ергьа аьнна хет цунна, хІана аьлча, техника дика йовз, хьинар ца, балха тІева ва. ХІаьта из на ший котало яккхара керттера дар я.

А. ХАЖМУРАЛОВ,
Надтеречни районна «Путь к коммунизму» яхача газета корреспондент.

ДИКАЧА НАХАХ

ДЕГА ЛОІАМАГІА

Назрановски районе наьна бытовой хьашташ кхоачашдеча предприятешта юкъе дикагІа лоархІачарех да городера быта ЦІа. Цунна чуйоагІача дукхача швейни цехашта юкъе белгала я кхалнаьха барзкъаш тега отдел.

Пхийтта шу гаргга ха я закройщица йолча Оздоева Лидас укхаза болх бу. 1961 шера школа чакхъяьккхача барзкъаш тегара говзал езаенна а из карарзае а лоаш йола Оздоева йоагІа цу хана Назране яхнача швейни цехе къахьега.

МоллагІча, хІетта болх ба дІаволалучун саппа юххьанца дерригa шаьра кхиллар йиний балха тІа. Цхьацца халонаш а гІалаташ а нийслора, бакъда, ше херка йикъ дега лоІамагІа херка хилар ца Лидай дог эккхацар ший гІулакхах.

Шерагара шерага дегІайоагІар швеяй говзал. цун цІи каст-каста йоахар дикагІболча болхлой а социалистически яхье котбаьннарий а цІерашта юкъе. Цу гІулакхо кхы а дог ураувттадора цун.

Назране быта ЦІо хьатанча кхалнаьха барзкъаш тегача отделе закройщицалла балха хьожаю Лида. Ший къахьегамца наха дикалегаю де, цар дегаш гІоздаха лоаш йолча по цхьа смена дІахийташар план 100—110 процент кхоачаш ца еш.

ХІанз а района быта службан швейни цехашта юкъе аьржача яхье хьалхле лелеш ба кхалнаьха барзкъаш тегараш. ХІаьта Оздоевас ше хІара бетта план тІеккхоачашъю.

Гуьйран сезонагІа барзкъаш тегийта ловраш дукха хуле а ворхІ-бархІ дийнахьа нах раьза хургболча тайпара дика йистедоах укхаза вахавш. Из дика гуш да предложенейи жалобайи книжка хьалийлача. Итташ баркалаш за цу тІа коллективанеи цунна керте латтача закройщицаней аьнна.

ЧІоагІа раьза ва Лидай балха района быта службан начальника заместитель Х. Ганижев а.

— Цхьа ший тайпара хьинар долаш, энтузиазм йолаш, віалла кІаьдъялар доацаш саг я Оздоева. Ше херка наькъ безаш херкалга хила деза-кх из, — йоах по.

Лида къона я, бакъда, по ше дукхача шерашка Іоаьяль барзкъаш тегара говзал дІаеша, хІанз цунна улув хьинаре къахьегаш бола мехкарей кІезига бац. Царех ба І. Мурзабекова, А. Султыгова, Х. Эсмурзиева.

Ше даьчоа тоъам баь Іеш яц Лида. Цо кхы а лакхе дерхІ ший производственни хьокхамаш.

С. АРЧАКОВ.

Челябинске болх бе йолалийтай «Южуралавторсырье» яхача треста ийнаш тІа ехкача хІамай фабрика. Цо арахец йийза йоаца, бетона тІа ІотІа ехка йиш йола, ферта хьисапе 6 миллиметр сома материал. Линолеума метта лелае йиш йола из материал диазза цул дарегІа я, хІаьта из хьаярга дІабода къахьегам — массехк иггазза кІезигагІа ба. Цунна йола бедал я швейни промышленноста отходаш — тхан, вискоза, капрона кІадай энгаш. Из материал юлаш атта я, по йІовхал лорав, таташ хьахазийтац.

Шера йола проектни мощность — 500 эзар квадратни метр йолча цу фабрике отталій лакхача боараме механизаци яь йола хІанзара технологически оборудовани, віаштІехьъяьккхай воточни производство.

СУРТА ТІА: смена мастер Ф. Г. Бокозинован керттера инженер С. Н. Зиновьеви хоза хилийта материала тІахьокха тІоа кийчбеча автомата балхага хьожаш ба.

Г. КЛИППИНИЦЕРА сурт. ТАСС фотохроника.

ДАИМ ЦХЬАНА

РОССЕЦА ОАГІУВ А БЕХКАШ

Эрсаштеи нохч - гІалгІаштеи юкъе лаьттача гІулакхий проблема актуальни а йолаш йоcай советски исторически Іилмай.

XVI біаьшера Нохч-ГІалгІайчен а Кавказски кхыча районий а Россеха гІулакхаш хоссадалара объективно новкъостая деш-хиннa лоархІаме хьал кхиорд дукха хІ хьалхагІа. Х-гІа біаьшере екъалун хьазакашеа древнеэрсий Паччахьалкхенай яр хиша бувзамаш. Уж эрсий — кавказски контакташ XVI біаьшере юкъеснкачул тІехьагІа дІаш традиционни а дІакхе ца хадаш а хина дІаттай.

КУЛИКОВО ара эрсаша а (1380 шера) Тирка йистошка Тимура а (1395 шера) ший біу бохабича деза а XV біаьшере юкъаелча йена а чурча віандухьаленаша юаш лаьтта Дошо Орда кхы метта ца йоагІаш къаьст - къаьста йола Казански, Астраханскн, Крымски ханствашн йоккхен Зіамиттеи Ногайски ордаши хулаш екъа а енна дІаттар... Цу хІамах пайда а ийцa, Къулбаседа Кавказа лоамашка дахаш хинна кагий къамаш цу дакъе нохчийи гІалгІайи, хьалха, Дошо Орда тІаилехьа цноаш даьхача юттигашка юха Іоъарадувлаш шьрачарча шоай лаьттaшка даха хувша доладелар. Амма ирае лаьтта политически хьал тешаме доацаш дар.

Хоша лолча бесса, 1548 шера Кавказ бейолла гІерташ тІом а болабь 1555 шера Иралон Турпек Закавказье шоайла йийкъай. Къулбаседа Кавказа халкъашта а тІаьттар Малхбоалехьарча деспотий Іотккъала кІалдахара кхерам. Цу чоалханеча хана Казански (1552 шера) Астраханскн (1556 шера) ханстваш мара а ераяль. Къулбаседа Кавказа юкегІертае Росси. Ше а дукха ха йоацаш мара татарий иза-Іоткъама кІалхара ялаза йолча Россех Дошо Ордах юкедисраштa дукхьала къовсам лоаттабара йола союзник а МалхбоалеН тІехафеодальни паччахьалкхенашта дукхьала лоатталургбола нна а лерхІар яраерча халкъаша.

Къулбаседа Кавказа халкъий истоое керда юкъ йоласлар, хьаелласлар цар политически экономически вахара керда перспективаш, арахьара политически ориентаци Россена е дальар уж. Массехказза шоай викалаш Москве хиннaчул тІехьагІа, Кавказе эггара хьалха 1557 шера шоай лоІамагІа Россех дІакххайтар Кабарда, Черкеси, Адыгеи. Цу тайпара, XVI біаьшере екъаелча дена доладу Московски Русех Кавказа халкъаштеи юкъера халланза дола бувзамаш, хІаьта Россех хила йолалургкха къамаш лахаш йола Эрсий паччахьалкхе.

Адыгаш — черсий шоай мукъагІа Россех дІаккхетар цар захоа лоархІаме хІама хинна ца Іеш. Кавказерча кхыча къамашта а бокхa исторически лоархІам болаш гІулакх дар. хІана аьлча из новкъостал дир уж къамаш эрсий ориентаце тІа дахаре а цар эрсий паччахьалкхенцара бувзамаш кхы а чІоагІдара а. Цунна новкъостал дир 1567 шера вайнахьа доазонна гаьна йоацаш Шолж Тиркаx дІанхетача моттига дукхьала Терки яха эрсий крепость йилларо а. Цу хана дена, вешта аьлча 1567 шера дена, доладу Нохч - ГІалгІайчен Россецара бувзамаш политически гІулакхий система хила. Уж дІадоладаьд Россе доттагІа а союзник а хиччача наха лоархІаш волча нохчий (окуций) аьлас Ушармас. «Эггара хьалхара шун паччахьалкхех Тирка йистеоа городаш йоххаш а. — яздаьд цун воІа Шихмурзас 1588 шера ше Москве дахьийтача наьхате тІа, — хьона, паччахьана, тешаме гІулакх деш хинна сон са да Ушаром Мирзаи». Цу тайпарча хьахаташ тІа дуцпа хІамаш бекъаий хьожаш тохкамаш деш йолча Посольски приказо, цу хьакъехьа даьча хаттара жоп луш аьнна, цар Московски правительствана гІулакхаш деш хилар дика хоош да.

Ливонски тІом бола а беша къулбехьа туркий крымски татаоий біуна дукхьала тІом бе йиш йоацаш йисача хала а Кавказацара, къоастадаь аьлча Нохч - ГІалгІайченцара, бувзамаш хьаладаш Россе. Московски правительство раьза хиннац Кавказера ший позицеш дІахеца. Цо приказ деннад Терки яхача крепостера 500 стрельцах лаьтта гарнизони крепостной йоккхий тоъаш Астрахане дІаяхьийта аьнна. хІаьта къайлагІа городашкара 500 казак нохчий аьлан Ушармай цун вийий Ших-Мурзаний мукъагІа дІаеснав. Из хоаш да 1586 шера аьзьча терски атаманийи казакийи укх тайпарча чеообитнех. Цу тІа аьннад: «Тирка йисте. хІаьта ишта окупки Ших-Мурзапа тайп - тайпара дола паччахьалкхен гІулакхаш а леладаьд».

Крымски біух юкедиса дакъа (Адиль-Гирей персиянаща тІом бееш есарал вигав) Крыме кхадоаш, вайнахехи воеводa Новосельцев а юкъе волаш хиннача казакея лаьттача Ушармайн Ших-Мурзайи отрядо. тІом баь из доха а даь, гонраш хьаькъай. Цу гІулакха чІоаттІа оцьза хиннаци турки правительство. цулуха массехи бутт баьлча Терин яха крепость цІаьхха а йохадь хІалакъьий.

XVI біаьшерен 80-ча шерашка нхьчарца цхьана а боацаш, дукхьал шоаш эрсий правительстваша гІулакхе болх окупни аьлий. Терски казакашеи вайнахеи цхьана хьаш Крычерен Азоверен Дербенте бола виинь, цига гІолла турки тІех а ца буллийташ, цар кагий отрядаш йола а еш.

1582 шера хиннад казакашца цхьана вайнаха Дагестанаца, Ширванаца, Грузеца союза а йолаш Дербенти Шемахин уллача районе туркашта дукхьала тІом беш. тІехьагІа хоам баьб Ших-Мурзас: «Хьо бахьан долаш кІезига хало лайна яц аз Аьшка ковнаІарашка (Дербент), хьа гІулакха тур бе доалладаьд, 500 казак а волаш хьона 7 город яьккхаб Ших-Мурзас». ДІахо язду: «Са да дийна валаре, хьоца гІулакхе хургвар ва».

1583 шера, турки полноводец Осман-паша, Дагестанера Крыме юкавоагІаш, Шолжахи Тионахи воалаш, 500 вайнахa сагахи 500 казакахи лаьттача Ших-Мурзай отрядо тІом баь цун біу бохаберах дукхача шерашка дІайахад турки паччахьа Московски правительствагара нийна дав зе.

1587 шера дукхьашка Роднови Петон керте а волаш хинна эрсий посольство эггара хьалха Грузе йодаш, эрсий паччахьо лаьоххІа доля наькъат ядаь хиннад Ших-Мурзайга эрсий викалаш по ший лаьтта гІолла маьрша тІехбахар дехаш. Цу хана эрсий а кхыбола а посолаш Дарьял чІожагІа тІехбоахаш а лора беш а доккха новкъостал даьд гІалгІачо Салтан-Мурзас.

ЦУ ГІУЛАКХАША хьахьокхача тайпара нохчашеи гІалгІашеи чІоагІа хьаллоацаш хиннад Кавказе Россе хьашташ, казакашца цхьана дукхьала лаьттаб турки крымски ханий гІаьрашта. Москвера кхачанца, пхо-молхаца ахчанца цхьанкха гІо а ца доагІаш вйса 500 сап совгІа хиннй казакаш 20 шу гаргга хана кхаьбаб окупки керте лаьттараша — Ушармаси Ших-Мурзаси.

1588 шера Тирк форда дІаккхеттача моттиге Терки яха керда крепость хьалъяй Московски паччахьалкхено. Тирка тІа город йилла Бурнея вениилга шийна ма хайце, из волча а ваха дІахайтад Ших-Мурзас ше эрсашта тешаме хилар. хІаьта воеводашта дукхха моз, чхьагІар, жа, оалхазараш муих а беннаб. Ших-Мурзас пош леннад дІахо йодача хана а эрсий салтий запасашна Іалашбен ший нах а тІехьа эрсашца гІулакхе оттен.

Из ха тІаоттaш хьахинна дІаттай нохчийи гІалгІайи шахьарашка эрсий политически ориентаци. Ше деш Ушармас васнет даьд ший воІага Ших-Мурзийга, мелла хало тІаотте а. Московски правительствана, Россена тешаме хила аьнна. Москве эрсий а кхыча а посолаша дийцарашка а, хІаьта ишта гІулакхаш тІарча казакий хоамашка а хьежа, тийшаб нохчаштеи гІалгІаштеи керте латта Ших-Мурзеи Салтан-Мурзеи Россе дика соьзаникаши цІена гІулакх деш бола нахи хиларах.

Эрсаштеи вайнахаи юкъе этта дика гІулакхаш хоадамболлаш чІоагІде а. хІаьта цу наькъаца ше Россе ткъама кІал хила лаьрхІа хилар дІахайта а, Московски паччахьалкхенна ше дав гІулакхаш тІаязлаь наьхат а денна. 1588 шера Батай-Мурза керте а волаш йола 5 сагах лаьтта лаьрхІа йола посольство (цунна юкъе хиннаб ишта Іаьла, Урак, Кермен, Микиц) яхийтай Москве. Денал а нъонахчал а гойташ долча Ших-Мурзий гІуланхий лаьха мах баьб Московски правительство. Гурахьа кхача езача дІахьачай посольство, хІаьта чІоаггІа сий деш тІа а ийцай хьалхагІа Посольски приказен цул тІехьа паччахьо. Шийна тІадилла гІулакх дика кхоачаш а даь, Ших-Мурзайна дукха совгІаташи ший цІерагІа йола грамотеи а яхьаш цІаеснай посольство.

Цу хана Москвера баьхача эрсий посолаша аьлаша Звенигородскеи Антоновеи, нохчий аьла Ших-Мурза а тІадолаш цунна еннаб санна йола грамота ешнай тІалгІашта керте лаьттача Салтан-Мурзана. Цо а ший заделацеи нахацеи цхьана дувнапа тешам беннаб московски паччахьана «ше, ший тайпа, лаьтта» мутІахьа хиларах. Салтан-Мурзас кхайкаду Ших-Мурза ший воша ва аьле, шоашта юкъерча этнически социальни тарапонна тІагІолла.

Россецара гІулакхаш чІоагІдеш моттигерча кагийча халкъий баьччаша окупки Ших-Мурзаси Салтан-Мурзаса ца ларде лийцар цар тІемаполитически хьаштaш хинна ца Іеш, цунах боллаш бола экономически пайда а. хІана аьлча Московски Русех лоархІар цар тешаме торгови партнер в. Звенигородске посольства отчета тІа а окупки Ших-Мурзий дувна текста тІара нахала яхаза йола сведенеш а, къоастадаь аьлча ший дув бувнаш цо даь «ший мехка дерригача лаьттах хьалха пйбаьча тайпара биаза пайда ийбара бокъо хилийтарах, цул совгІа, бокъо лаьнхай деррнгача наьнъашка саго ала хІама доацаш вйха а ва а, ерригача эрсий городашка пагІатта базара чувaха а бокъо» хилийтарах дола тІадеттараш.

Шинна а оагІоно декхар тІаийнад оттадаь доазош лархІа а моастагІашта дукхьала «хьа а хьа вийй а доттагІа — тха доттагІа» яхача принципагІа цхьана лата а. Ших-Мурзаи Салтан - Мурзаи декхарийла хиннаб шоай сюзерена (аа волчуи) біуца цхьана шоай біу тІем тІа ахийта, е шоаш шоай отрядашца «ладувгІа ца тугаш» волча лоаллахарча правителашта дукхьала бувла. Эрсашеи гуржашеи віаши ухийташ йола посольстваш дІа а юха а тІехъювлача территоре лаьшцара — вайнехашара гІулакхаш (1587 шера дена) дика хиларе йиш хулийтар цар XVI—XVII біаьшерашкашна новкъа доалаш хІама доапаш мехкара мехка аха, хІаьта цо гІо дора эрсий — кавказски бувзамаш чІоагІае.

Нохчашеи гІалгІашеи цІена кхоачашдоа зувш берий — разведчиккий, посольстваш дІа а юха а накъайоахарий, переводчиккий, лоалахоща юкъметтиг лелаерий декхараш меттел, цкъаза дІа а юха а аха наькъаш декхар, долхача хиш тІа тІаьш текхар. шоай территоре тІа баьлча посолий говраш хувцар, царна совца моттиг а кхача а лора. Ишта, 1637 шера Волконский Хватоли керте лаьтта эрсий посольство ЖІайрах гІолла тІех а яьнна ГуржегІа йодаш цунна дукхьала а венна цу мехка дас гІалгІачо Хавсас дийпад «боллаш а боагІаш а болча посолий Тирках тІехбувла тІаьш техкарахи наькъаш тоадарахи паччахьа алапеш тел нахе яхаш».

Документальни сведенеша ховиаш ду эрсаштеи вайнахаи юкъе хинача тІема доттагІалах, XVI-гІа біаьшере екъаеннача тІехьагІа а XVII біаьшерене а нохчашеи гІалгІашеи казакашеи черсашеи цхьана яхыча мехкашкара чуухача гІаьрахошта дукхьала Тирка йистошка меттел Астрахане, Дербенте, Азове, Черкасске, Чугуеве, Харькове, Киеве, Крыме хиннача тІемашта юкъа а даьна ийца хиларах.

КАЬХАТАШ тІа дІаяздаь да нохчашта керте лаьттача Ших-Мурза окупкена, гІалгІашта доал деш хиннача Салтан - Мурзана, гуржий паччахьана Александра, эрсашнахьа оваш кинначa черсий аьлашта юкъе дукхха ха хьалха деза доттагІал хинна хилар.

Ишеримов Ших - Мурзаина Московски правительства лаьрххІа кхехьийтача доккхийча совгІаташа, лакхача алапеша тешал ду нохчий аьле лоархІаш а сий деш а хинна хилар. Из хьоасташ хиннав къулбаседкавказски эггара воккхагІа а низ болашагІа а лоархІаш болча аьлашта нийсса. Эрсий Кавказерча хьаьший списке тІа гуржий паччахьа Александра цІера тІехьа язьец . хиннай цун тайпан цІи. Доккха хьакъал дола тІема а политически а деятель хинна Ших-Мурза чІоаггІа лоархІаш хиннав Къулбаседа Кавказе. Ших-Мурза чІоагІа оарцагІвалар бахьан долаш тІанйпао тІалгІай мехка керто — Салтан-Мурзас, Черный Аварски аьлаша, Торковски Шамхала воІо — Аллаха эрсий покровительство. Цу шинна а мехка даьша Ших-Мурзайта гІолла лелаюра Кавказерча эрсий Іаьдалашпара бувзамаш.

XVIII біаьшеран 80-гІча шерашка Нохчийчен ГІалгІайчен Россех дІакхетар гІалгІайи нохчийи халкъий историе керда лоархІаме оагІув хинна ца Іеш, моттигерча казакех латтача эрсий халкъа а чІоагІа лоархІаме хІама да. Арахьара кхерам чІоагІбеннача хьалашка цхьана хержаб цар исторически прогрессивни никъ. эрсий халкъацарча доттагІала никъ. Цу цхьоагІоно йиш хилийтай Нохч - ГІалгІайчен халкъий дукха къамаш дахача вай мехкарча кхыча халкъашца цхьана социализмага кхача а адамаш сийрда кхоале йола коммунизм хьалъеча хьинаре дакъа лаца а.

Ш. АХМАДОВ,
исторически Іилмай кандидат.

ЛИТЕРАТУРНИ ОАГIУВ

И. ТОМИЖОЕВ

МАЬЛХА ОАЗ

Ладуегlа, шахьараш,
Ладуегlа, юрташ.
Ладуегlа, лаьттанахой!
Лутторгаца — дегаца
Шун синош пуртташ,
ВоагIа шоена ахархо!

Са aIанаравща мерцаш,
Микаца хьесташ,
Сигапено тийса дегI

Лаьтта нна беина,
Нажмо чIоагIдеина,
ЦIа цIеста санна вьег.

ВоагIа из бахкаш
Уйлай дешоца
Ирзагa аугa ниiхь.
Вах из дунен тIа
Шун диканца, вонца —
Шун дагей алан сийг.

Ший ма, шиъ хьеашьа,
Ший хьинар, йоазан —
Шадар шун воге даш.
Дал шугаш ала,
ДIаьхьахя, беагьа,
Дегашкара гоигла, вегI.

Лорав саьнза,
Лорав вовнх
Шоай нана лаьттана.
Мичай дунен тIа
Цуляца нийсъяле хозне?
Ма ё цох гIайгIан че!

Ладуегlа цунга,
Ладуегlа саьнга,
Цун бегаш эзне луй.
Юхе, [illegible], хIинар
Синош мукъадеш
Деггашка хьаькха юь.

Шенга — лем дец шоена
Ахархо Iемар,
Из [illegible] бец шоена сай.
Ахархо воагIа
ГIазаьнна ваниш,
Хестадеш вахар — цIенн...

М. АХИЛЬГОВ

ВАЙНАЬХА ЛОВЗАР

КIантий, халкар деш,
Кхестача хана
Лаьтта ягац,
Аз ю цок тамаш.
КIантий, халкар деш,
Кхестача хана
Кег ца [illegible] дус
Сигапенткъамаш.
Мехкарий, халкар деш,
Кхестача хана

Тамаш е, Iа дала,
Из дIа ца далар,
Боалашта цIаьхха
Зиза ца телар.
Е унхо лазарза
Мукъа ца велар.
Иште да из
Вайнаьха ловзар,
Къьькачун а иза хуя
Цунна мекъа хьовза.

А. ХАМХОЕВ

БIАЬСТАН БЕЗАМ

Мукъадовннад аьлеш,
довкъаш,
Шина Iаьккъа тIара кьнна,
Iалам хьесташ, йоаца
телаш
Малх сийрдагIа лепаш ба.
Сомаьлтай хьунаш, арош,
Зиза теха, бIаьсти [illegible],
Ашаарашца ловиаш хиейаш,
Оалхазараш данаш да.
Даьре шоалехк мехцe
лоазаш,
Дувхар дийка латт кьунаш,
Хьаза йоI мо куца тайна,

БIаргa йоаи [illegible] чаме я.
Эргаьнна хоалуш, хоалуш
БIарг ма кхоачна яда ареш,
Дошо [illegible] cибат [illegible]
БIаьстан безам хьаш я.
ЦIакхочаргъя са бекаргаш,
Даьре бадая [illegible]
тоаш,
Кестта укх са беша [illegible]
Шоай бIешашка [illegible],
Малх бIаьна кхийтта
боагIаш,
Iуйре дика хийна ахаш,
Коа тIа этта, гучаьнна,
Сога маьрша кхайкаргья.

* * *

КЪИЗА АЬРЗИ

Цхьан Iуйренца
тхьамо саnна
Къо ца хате аьрзи
кхувхар
Лаха, такха хIан
боахкаш,
Цийра [illegible]
корзагIдолча
Дега лоттом хьаха
хетар
Лаьттанаькъе
бIарг кхоабелг.
Бирса дар из,
ваа [illegible],
Керо,
лаца сабIордолча,
Чоана аьрдаь
[illegible] мо.
Сабар доацаш,
кадай даьлл
МIарош [illegible],
озарцагIдолча
Шийн [illegible] бIаргаго.
Дукха дегадехар сона,
ЭгIазон тхьамаш
дайча,
Цунна сардам
кхайкабир
Дега бохка Iоткъам
[illegible]
Сал къизе из
къувзаа дайча,
БIарга гIадам бохабир
[illegible],
— Юсийна хьо тхьем

Ма йоабе хьо
латтуж [illegible]
Цунга аз кхайт
[illegible].
Фос [illegible] Iобар
[illegible]
Ма тайжа хьа
Iуйре [illegible]
Рожа [illegible]
[illegible].
Лаьттар со цунга
хьажаш,
Дукха занаш дега
[illegible]
ТIема хьаьхо
[illegible].
Бахаре чал бехка
ца кхуяла,
Шоай дIадоша
[illegible]
Бехка боацаш
[illegible].
Дегаьаар [illegible]
[illegible],
ГIайгIа хьаге
йиса [illegible]
Дег чу [illegible]
лоттадаш.
Лорга дора
[illegible]
Кердa дуалаш,
гIенаьь санна
Доенах даьнна
[illegible].

* * *

С. АРЧАКОВ

Гаьна арахьа хийнà
Са цIаьаргIаш,
Айса бахьаш бола
Никъ лоацбе,
Сона дегадехар
Сайна юкха
ЯгIаш йоана йоIаца
Къамаьл да.
Къамаьл дешше
Никъ дIебодар чеха,
Къайладувлар гуваш,
Аьлаш, тIой,
Къамаьл дешше,
Лестадора кулгаш,
Тхона никъ а
Бицлуш латтар тхоай.
Аз цун юецар
Сай мехкара хозал,
Наьна ловмаш,
Лила мо сийна буц.
Цо а дувцар
Ший мохк беза хеташ
Баьццара гIа техеча
Хьуний куц.
Къамаьл дешше
Никъ дIаьлора чеха,
ТIеххе лаьрххIа
Сога аьлар цо:
— Дезал бий хьа!
Дезал болга хейча
Къамаьл сецар

Кхевчадалча мо.
Къамаьл сецар,
Никъ ба хIинз е бIаьха,
Къамаьл сецар
Дезал болга хайна.
ДIакхачалехь
Дезал ба са дийна,
Бала бир аз,
Бала бир аз сайна.

* * *

Сайна бокам боьцаче
Ца вовзача сага
Гештде хала дац,
Ца вовзача сага
ЦIаьхха аь чов
Дег тIа дукха гец.
Сайга везаш аьнначa
Цкъа айнача йоIа
Гештде хала дац,
Цкъа айнача йоIо,
Хов сона, дог
Хьаьхойтаргдац.
[illegible]
Дукха везача сага
Дега аь чов.
Дукха везача сага
Дега аь чов
Денна хьаIоб.

Нохч-ГIалгIай столица Грозный тахан.

В. ДЗИСЯКА сурт.

РЕЦЕНЗИ

«Ахархочо маьхх луш санна наха дош ле...»

«Ахархочо маьхх луш санна наха дош ле...». Ишта йоах Чахкиев СаIида поэтага. Из мугI «Лаьттан гIовга» яхача сборника тIара хьаяйца ба. Цу сборника юкъедахад Чахкиев СаIида укх тIеххьарча 20 шера язъдаь поэтически кхоллама.

Вай замано йоазонхошта хьалхашка уттадеча декхарашка хьежача, Iаламьмате нийса хет из уйла: поэта дош маьхх санна наха хьахи хала деза.

Чахкиев СаIид вай хIанзарча хаьо хьакхелла поэт ва. Таханар ди белгалдоаккхаш ба цун стихай чулоацам. Поэзен таханарча толамашца, кердадараштa юхаьена я цун кхоллама форма, ритм, рифма. Уж кердадараш гIалгIай поэзена юкъедоалаьар лоархIаме хIама да.

Поэзе дукха а жанраш гу вайна сборника тIа: лирически стихотворенеш, басняш, поэма, поэтохроника, драматически поэма, фаьлгаш, берашта язъьа стихотворенеш.

Цу кхолламашта юкъе кIезига дац чулоацам вIоаргa, оттадеш дола сурт къаьгга, форма дикка шаьръяь дараш. Царех я «Октябрь» яха стихотворени.

Атта Iоепалуш, цхьаккхе а дош совдоацаш, йийцачух дег чу юкаш я из стихотворени. Поэтически дешаца дIайха барзаш йоах авторо Нохч-ГIалгIай лоамашка Октябра аьр лотадаьча сийлахь-воккхача Ленина.

Ховш да, тайп-тайпара стихотворенеш тайп-тайпара язъелга. ЦIаIаш язъю дог цхьан хIамо лотадаьча хана. ХIаьта, вокхаш — дог сатийна долча хана. Дог сатийна долча хана язъьчар наьха дегаш а сатийна дутт. Дег чу бела кхехкача хана е дегагIоз лелача хана язъьчар наьха дегаш а сомадоах, тохадолийт. Дег чу безам е кхьйола торо хьаIайча мара яалац дика стихотворени. Даьхенарча безамо яздайтаза [illegible] гIараш:

Турпала са Даьхе.
Алал, фуд хьа маьхе?
ТIаьш дехкаш йода хьо,
Лаьтта оахаш шортта.
БIаьстанар малх санна
эргедаьннад вахар.
Тамаш йий
моастагIий чубахар
кхорта?

Нохчийн гIалгIайн поэташа «Даьхе» оалача хана духхьал Нохч-ГIалгIай лоамаш бIаргадейна Iац вайна. Вайна бIаргагу беррига Советски Мохк. Из бахьан долаш да Чахкиев СаIида сборника юкъе советски халкъий доттагIалах йолча стихашца шоай моттиг дIалацар. Советски поэташ шоаш хиларах тарра, дерригача дуненах дог лазаш ба нохчийн гIалгIайн поэташ а. Дог лазаш язъь я «Чили» яха Чахкиев СаIида стихотворени а.

ЦIийн молхен вIордадаьд дуненна. Дуненна маштар эш. Из уйла яхайкаю Чахкиев СаIида «ЦIий молхен», «Атом», «Нана», «Лаьттан гIовга» яхача стихотворенешка. Машара тIехьа къовсам лоаттабар — из вай замано дIадехар да. Машара хетальча стихашта юкъе эггара хоавгIа язъяр «Атом» яха лоацийга стихотворени я аьнна хет сона. Укхаза авторо хьакхелла сурт шийтайпара хоза а лоархIаме а да. Атом йоха а яь, юха хьагульйй адамо. Инкубатор чу йиллай тIаккха. Деррига дуне гIовга латт. Фу хургда хьогI яхаш? «Керда садкъа хьахургба е харцарга лаьтта?» Из а вож а атомо де йиш йолаш да таханарча дунен чу.

Йовзъюнца бола поэтически аьттув ба ала йиш я укх вIаштагIача стихотворенех:

«Ди даькхар аз
цIагIа воалаш
Моташ — маьрша
дий-хьогI бераш» —
Уйлаш соя а
хьахка уд.
Ябенх хьайнха бат а
йолаш.
Хачилг йоацаш,
зIаггIе белаш,
Сона духьалбоагIа
бутт».

Iалашьмате говза язъь я из стихотворени. Цун турпалхочо яхац вайта мел чIоагIа дукха деза шийна шийн бераш, мел чIоагIа царга сатессад. Ала деза, бераша хетаьь стихаш къастта дийна язье Чахкиев СаIида вIаштIехьдоалилга. Цунна тешал да Чахкиев СаIида берашта язаь фаьлгаш: «Дахкилг», «ШайтIилг», «Селасат». Уж массанена довзаш а дукха дезаш а да.

Сакъердаме я басняй раздел а. Цхьабакъда, царех дукхагIа яраш хьанхолла авторa новкъостал даьд халкъа багахбувцамо. Цхьаяраш духхьал стихай мутIаравщ дIаязбаь багахбувцам ба, цхьа кIезаиг - дукха фантази тIа а теха. Цудухьа цу басниша подзаголовок яла йоагIар «халкъа багахбувцама мотивах» аьнна.

Халкъа багахбувцам ларде лаьца язъь я «Безами бIараш» яха стихотворени а. Из нийса белгал а даькхад автора.

«Кхоъ бIар цергашца Iа дохадойн, оала маьре йоххитаргъя хьо», — къонгаша шийта бегашта аьлача, цхьа бIар бага а делла, цунах долаш гIертадеш ягIай йоах йоккха саг, «ер дохадича-м шиъ мара дисацар са» яхаш.

Цу лоацача сюжетах бIаь гаргга мугI а ба, йIаьхха стихотворени язъяй Чахкиев СаIида. Сюжет йIаьхйир бахьан долаш халкъо хьакхелла белам байна дIабаьнаб. Стихотворени йисай, сендухьа язъяй а ца хоийш, шийца е комически, е трагически элемент а йоацаш.

Дикка уйла ца ещ язъь я аьнна хет «Аьрзешта» духьала язъь стихотворени а. ХIана доархI хьогI нака аьрзи садда еза, — йоах поэта, — хIана ду цун сий? МаьагIа лайду бу цо? «Хоза хила мег хьо чIоагIа? Майра хила мег?» «Сулла, дела. майрал лерхIаш ду хургда хьа сий?» «Ая! Цхьаккха белгалдийха хIама даллац хьогI!»

Аьрзех майрагIа а денал доланагIа а гIургIажа гIарагIури я йоах авторо. Бакъда, Iаламера балхазараш эстетически символикера оалхазараш Iаьм дац. Шир функцеш бе-бе я. Цудухьа аьрзех боаккхаш бола бехк символикерча аьрзех бакхка йиш яц. Аьрзи тоьен денал долаш ецаре эрсий халкъо эстетически символ ерзъацар цох. ГIургIажийн гIарагIурайн шоаш функцеш я халкъа эстетически символике. ГIургIажаша меров белам. ЦIенал, ваделл белгалдоаккх. ГIарагIураца — Даьхенцара безам. Даьхенцара къаста ца лар. Эзараш шераша хьалха дена халкъо хьенхелла уж эстетически функцеш дIа а яьа, аьрзе когаметта сендухьа оттаю тIакха гIургIажи гIарагIури? Сборник дешарашта хьалхашка хаттар отт: авторо аьрзи селла во лоархIаш дале, «Заман воI» яхача стихотворене тIа хIана яду цо:

«[illegible]
тIа ваьнна.
Сабар денна
аьрзи санна, —
ВIашахвадена кхача
тхьамаш»...,

Цул совгIа «лакхача лоам тIа ваьнна» ала деагIар.

«Гулахк да са.
ГIулакх да са..
Аьшнасаьргашца
йийхиа латт
Чили.
хьоца гIулакх да.
Фашизм [illegible]
тахан летаьар.
Урс бe делла байсак
лечкъар.
ЦIа — [illegible] доаца
кисна болгаш —
Массанеца
гIулакх да...»

Iазап тоахаш йолча Чилецен кисначa болгашцеи гIулакх хилар кхетадац да. ХIаьта, фашизм [illegible] тахан летташачарцеи урс бе делла бийсан лечкъачарцеи гIулакх хилар кхетамчу дукхаю дац. «Деррига а Iаттъ са дега, деррига а вуп вaз», — ала гIерт поэт. Цхьабакъда, из нийса дIаала вIаштIехьдаьацац цун.

«Гаьнаш йоахача хана» яха стихотворени йIаьха яц. Еррига а йоалаергъя вай из:

«Аьшка троссаш
кач а тувcам.
Тракторашна эгош
увзам. —
Лаьтта, лелхаш
эттI.
Нах боахк гаьнаш
йоахаш, тедаш...
Наьна багар дийна
цергаш
Йоахаш санна хет».

Цкъа-дале, укхаза кхетаде хала да троссаш кач хьанна тувс: лаьттана е гаьнашта? ШоалагIа-дале, нийнхачул тIехьагIа эттIаш хилац лаьтта, даьттIачул тIехьагIа йикхаш-м хул. КхоалагIа-дале, хьайоахаш йола гаьнаш наьна цергашта таръяр вIаьла а ца товш санна хет.

Цу тайпара, кIоарта уйла ца еш, ладаь мугIараш кхы а да сборника тIа. Цхьа дойн харцахьа оттадича а бокка хегар хул цхьаьш стихотворене тIа. Ишта чоалхаш хIама я из «дош» яхар.

«Дашаш, лаьгIлу лоамаш», — яду авторо. Лоамаш лаьгIлуш хилац.

Белгалдаккха дезаш да цхьаьца йолча стихашта доцай сочетанешпара е къастача дешашцара доагхьой моттигаш рифма бахьан хулаш хилар бахьахьа доацилга а. Мотт толхабу цу тайпарча гIулакхо. «Хьагульлъй», «Iехавир», «бIаргагургъя», «хозаргъя», «вада ца луш» яхача дешашта меттел: «лъй хьагул», «вир Iехъ», «гургъя бIарг», «ё хозарг», «ца луш вада» ала мегаргдац, ладархоша хIаата а. Цар лора ца бина, малав нана мотт лорабергбар?

Хала хетт, цу тайпара кхоачамбоацараш дIадахара дукха къахьега ца дезаше а, сборника тIа дисар. ХIаьта а, бIарчча хьалхачча, Чахкиев СаIида ладаьча «Лаьттан гIовга» яхача сборнико кIезига лургъяц поэзи езарашта эстетически салоIам луш йола минуташ.

ГАГИЕВ Гарахьм.

А. ВЕДЗИЖЕВ

ХIАРАНЕ КХАХЬА БЕЗА ШИЙ МУХЬ

(«КЪАЬРА ДУВ» ЯХАЧА РОМАНА ТIАРА ДАКЪА)

Харцхургдар Мухарбика ший а даьх дог лазацар аьлча. Цунна-м хоара цу гIулакха ца вахача кхыча гIулакхa ваха а хабесте ца вахача ва IергвоацилгА. Е тахан хьахийцавале а из нийсача новкъа варгвоацилга а ховра. ХIама тIатоха ца ешаш, тIеpаденкха ца лешаш ший кхетам дIабеннабар цо вокххагIа волча воIа, Iумарбика а. Из-м тамаш е езаш хIама а дацар, ший гомага кхевайтавар цо-из, кхетавайтавар. Цудухьа, даь лерах ваха ца Iеш тIехвала а гIертар Iумарбик.

— Нани, сайна могар дергда аз, — хоадам боацаш аьлар Мухарбика Ше фу дергда а фу дулургда а хацар цунна, духхьал нанна саIехам бар духьа аьлар цо ше аьннар.

— Нана лайла хьа, хьажалахь, — хьоастаелар Макка. — Аз кхы цхьаккха хIама дехац хьогара.

Шийн дега юккъеда чакхдувлаш санна хеталора цунна уж дешаш. Наьна сагото лаьгIъяра шийн де хIама доацилга кхетадора цо.

— Дикаид, дикаид, ма аьнвадий аз. — кхы кIаьна а ца оалаш дIавахар Мухарбик. Ше пагIата лаьча санна доккха садаьккхар Мадинас юша араваьначул тIехьагIа. ЦIаьхха дагадехар цунна цIагIа баьдъерзаш латтилга. Укх ханналца лампа ца согаш Iеш бацар уж цIаккха а.

— Нани, тховсара баьдеча дагIа лаьрхIаж вай? — наьнагахьа дIахьежар Мадина, лампа сага декхарийла яр нана йолаш санна. Шийн цхьаккха хIамах кулг кхетацар цун тIеххьарча хана.

— Фу башха да из, — сиха йоацаш певах йовллача зIамигача тархе тIа латта лампа хьаийцар Макнас. — ДIахо мел яхе а сердал йолаш яхачар дIадаьннад ер. Ираз хиннадаларе моццагIе а лаьттах йоалла хургьяр, — хетаргахьа, цу дешаша йоIа мел Iотикъам бу ховре ца аьнна хила мегар цо уж.— КIаьдъенна дегIаца мел йола маьже лаз са, хIанз даа хIама даиза а я.

Мадинас вIалла уйла а яьцар нана кIаьдъенна хилара, массаза когаш тIа я, дуккха сагатонаш я.

— Аз чIапилгаш дергда вайна... Джабиг а ва уж дукха дезаш. Са даьла, укх сехьате чукхача везаш ма вай... Дов хурга хьона даа хIама ца хуле, — сихъелар Мадина.

— Жи, са йиIиг, Iа чапилгаш дешие аз а кIезига салоIаргдар. — ГIайба а билла лоднара тIа ше лаьгIача дIахьаьвраьлар Макка. — Хала да саг вовза, геттара хала. Цхьа хIама тIанхаьчача дика вовзаш хиннав из.

— ХIана ях Iа? — кхетавацар Макка.

— Тахан со шийна гуше йист а ца хулаш дIавахар ТIахIир-молла Буро тIа базар тIа. Чура ноч санна укх цIен кхоаччара лоархIар хьона из хьа дас. Цкъа-м венавац дунах фу хиннад аьшна хатта.

— Кхе:я хургва.

— Сенах кхера? Малав цунна тIера хачи яккха гIерташ.

Елвелар Мадина. Дукха хевалацар цунна ишта ира дош маьас оалаш.

— Ма оалхх Iа а Iайха оалар... Дерех кулак ма ваьарий. Шийх кулакаша вувзавенна ва алар кхера хургва.

— Фу кулак дувц Iа. Массанена ховш ма дарий укх цIагIара из аравоалаш ца хилар. Цунна кходаь хIама-м дацар хьа даь... Дуда хIана кхерац? Массаза кхийттав из сох арахьа. Ше къонах вар къонах хиннав массаза а.

— Хьадрисар воа шийн кечмат лаьцад яхаш Дуда ца везаш вар дади...

— Цунна-м цIаккха вийзавацар Дуда. Из торо йоацаш хилар мара кхы бахьан а дацар... ТIахIир-моллага кулг ца дала Дудийга качмат лашийта метаргдар.

Шийна цIаккха ТIахIир-молла везаш ца хилар, цунах тешаш ца хилар дагадехар Мадинайна. КIеалга хезадацар йоIа цучах дувза хабараш, цIаьрмата ва йоахар, кхалнахвша тешаме вац. Из дацар дего молла тIеэцаш ца хилара керттера бахьан. Ше кхета ца дойя а, цо даьна харцахьара хьехам беш санна хетар цунна. ЦIаккха сабаре хулга, сатохаш хулга хьалхадоахаш хилацар из цунна, массаза лета новкъагIа хургдар, нахаца оаца хулга хьехар.

— Фу де йоал хьо цунах, дIа ца воалаш из вай наIарга латте а. Шин копагал пайда бац вайна цунгара хьахила, — кхорзаш латта чIапилг ше тIакIалтIа доаккхаше наьна сатеде гIертар Мадина.— Селла дIа ца кховса мег вай дала.

Iоlo аьнача тIеххьарча дешаша дегIа маха Iеттача санна хетийтар Макнийна. Во хьал дар царга тIанз хиннар. Цхьа етт боацар бежан дисадацар ноя, кхыметтел доа биза хиина хьажкIаш а дIайинхьаьр колхозо. Массанел халагIа дар Маккайна цIенна, дезала доал де хоаш ца хилар, иьрв доалах яха Iьмаар на. ЦIаккха хIанз шийгарча хьал тIа ше нийслургъя аьнна хеташ хиннацар из.

— Со-м яц цхьаккха сагах тийша хIама долаш, — поднара тIа урахайра Макка. — Далла хоастам ба, дегIе могаш я, маьженаш меттахьа я, — ший кулгашта бIарахьежар из. — Лаьттах фийг дIабеллача ялат хьахул, даьла диках, тIаккха вай моцала доргдац.

Шоай дезала тIа мел эттача балех дакъа кхаьча ца Iеш, цхьаккха дакъа ва йиш йоацаш бар Мадинай ший бала. Цунна хоара, гале чу юо лочкъаирал башха ший къайле лочкъаюлаpгйоацилга. Нагахьа Саварбик тешаме ца хуле гучадаланза даргдацар укхан йоIал деха хилар. Вешта, цунах бола тешам хIара ди, хIара сахьат мел доал кхоачалуш латтар. Цхьа дош дицденнадацар Мадинайна Саварбик дIаводача бус шоай хиннача къамаьлах. Ше дIаводнига лочкъаде венавар из, цуннен Маккийнга юкъерча къамаьлах дерг кхетарах хайра из Мадинайна. ЦIагIара берригаш бийшачул тIехьагIа чулхар из Саварбик уллача цIагIа. «ДIавода хьо? — хьаьттар Мадинас къамаьл дукха дIаьх а ца деш. — Вай гIуланхах фу хургдолаш да?» Цхьаккха хIама а ца оалаш пхьарс а лаьца ше уллача метта эзар из Саварбика. «Хьаел укхаза, хьаел», — шIаьбиигар Мадина цун дешаша, цунна лоаш доачо. Ма эзь доацаш да хьа бIаргаш, хийттар цунна, бакъда, шийна кетаденнар дIа ца оалаш халла сатехар. Цо ше дIайигарах йола догдоахилга йоае лацар цунна, нагахьа геттаренна ца юге, цхьан кIирашна, массехк денна. Шийга хьакхувдаду кулг меллашка дIатеттар цо.

— Из кхувргдолаш да, — ма могга сабаре хила гIертар Мадина. — Лечкъаде а ца дезаш гуччахь хьа хургья со...

Бакъда, хIанз цхьа хоадам ца бича баргбац. Укх цIагIара дIагIоргвац хьо со йоацаш!.. Е аз сай нахага дIахойтаргда. ВIалла кхераш яц со ялрах, цунах тешалахь.

Мадинайна къайладахадар Саварбика бIаргашка этта кхеравалар. Дале а хоадам боллаш дош алацар цо. Цо сенга догдоах кхетадацар Мадинас, из йоIана лийнилгта наха дIахайча йоIачул кIеантагIа сий довлаеи кхерамен цунна долаш а дацао из.

— Сога йиш яц хьона йисте этта латта, — сихъелар Мадина. — Са тховсара дIайинга. Бутт бакхха, кIира дакхха соца тIаккха ютаргъя Iа. Хье соца Iарлац ала, е со Iовдал я ала, йита, жеро я оалийташ аттагIа да сова... Менге юкъе урахайна ваIар Саварбик. ХIамах цецваьннача сага санна бIаргаш деттар цо. «Тховсара хIана хургдац, — аьлар цо юхцера а. — Я цхьаккха кхоачо яц са». «Фу кхоачо еза хьона?» Ше дувцар дош доацилгв хоара Саварбика. ФуннагIа даь а йоIа кIалхара вала гIертар, тIехьагIа хургдолчух вIалла уйла яцар. «Даьна, нанна саг йоалвелга хайта деза». «Мела эшаргъя хьона?» — Саварбикага деша хоадам ца байташ къаста лоаш яцар из. «Цхьа кIира», — ше оалачул уйла а ца еш аьлар Саварбика.

КIира а даьннадар, шоллагIа кIира а дар из дош а денна Саварбик дIаваха. Цкъа гучаваьннавацар из, цхьаккха хабар дайтадацар. Из дIеладирчул тIехьагIа да а аьлина. Iумарбик а веддавар. Кхыметтел даьх фу хиннад хьажа а наIарга эттавацар, оаьзийча Iаьдалах лаьрхIача ше из де декхарийла вале а. Мичча бесса дале а Мадинай дезала фусаме ваьха, цар сискалах кхайтта дIавахавар из.

— ГIалмакхий чай даьд аз вайна, — наьнагахьа дIахьежар Мадина чIаьпилгаш даькъех хеда а деш. — Хьайола, хIама кхаргъя вай.

Истола хьаяхашка ше Iохайча цхьа хIама дагадехача санна дIа-хьа хьежар Макка.

— Ванах, Джабиг хIана гов... Школера уж хьахепа ха-м тIех ма яьннайий.

— Цхьаннахьа ловзаш лела хургва-кх... Мича гIоргва из, — Мадинайна ховра кIаьнк нитта дукха хьелуш воацилга, дале а нанна сатем бе гIертар из. — Цун-м атта вахилга дац. Сенна саготде деза цун.

— Ма алалахь, ма алалахь, деррига а кхетаду хьона цо. Вешта, вай дар санна гучахь-м хилац бера къувлаш дар.

Шоллагіа чай дотташ бар Макнен Мадинан Джабиг чукхаьчача. Бера тIорниг Iо а билла кхьаький нетарг Iоьлкха ваьлавацар из нана кулгара лоткъам эта йолаелча.

— Хьо мичча кхийстав, аьла моастагI? — тIачайхар Макка кIаьнча, бакъда, вIалла эгIазъяхар дацар цу тIачовхарца. ХIанз хьо дисавар укхаза садаиза.

— Нани, сона Iумарбик вайра, — хоам бир Джабига. Сона-м вовзарг а вацар из ше хьайистхиниевепаро.

Цецъьалор нана а Мадина а, кIаьнка аьнначох ца тешаш цунна бIарахьежар уж.

— Мича вар из... ХIана вовзацар хьона из? — урайнкхар Макка.

— Милице форма я юхаш вар... Хьадриса вIенощта юкхе.

— Фу дувц цо?.. Фу форма ювц Iа, ва кIаьнк. Тулавенна хургва хьо? — урайнкхар Макка. — Хьаала, мичча вар из, укх сахьта со гIоргьа из волча.

— А, в, из-м вахар. Говраца вар из. Дукха ца говш ше юхавоегIаргва йоахар. Сагот ма де ала йоахар... Дади а хьаттар, — сое сиха дуяца гIерташ цаI шоллагIчунна йинадар кIаьнка, кхыметтел са а дамкхацар цо ше луача хана.

— Кхы хIама йоахарий цо.., Ше мича лел аьларий?— хьаьттар Мадинас. Ше дукха саготдеш яцар из Iумарбика. хIаьта а нанна тоам хилийта гIертар.

— А, яхацар... Мухарбик-м хьаттар, — тIеххьара дар юхагIертано аьлар кIаьнна. — БIехд пхьарт йара, из хIана а цIагIа ва аьлча.

КIаьнна тIеххьара аьннача елхача кховчайир Макка.

— Фу зача я ер, фуд ер, — летьар из, ше хьанга летиъа а ца хоаш. — Хьанна дайна хIама да вежарий вIашин боабе гIоташ. Сендухьа да из? Тамашийна адамаш да вайнах, дала сабар далалза нах ба, — кхьча къамийн оамалаш, цар Iаьдалаш шийна дика довзаш санна йоахар Маккас. Бакъда, цIаккха кхыча къамашта юкъе лахадацар из. Буро тIа базар тIа яхачи е юрта вена ца гича цунна-м кхыча къамах вола сагга а гацар.

ТIеххьарча хана нах шоайла баа санна гоамбелча мо хетар цунна. Мичара доладенна да кулакаши беднякаши яхаш нах къестабелга. Дуне кхеллача деза цаIаш хьал долаш хиннаб, шоллагIбараш кьа хиннаб. ХIанз кулакаш яхаш, хьалдараш вахарах бохабеш латт. ТIаккха дараш а долчох бахьача доацачар хьалгара дехаргда шоашта эшар? Iу воацаш хьайбаш а мичча мег, цхьаннеоал па хилча нах мегаргбий? ЦIаккха меттадацар Маккийна шийн къолгаш шоайла барт боацаш хургба аьнна. ТIаккха пун цхьа воI шоллагIвар ве гIерташ ва. Бахьан фуд? Дала ше воацар кхетаргвоацаш да дуьцар. Мухарбика колхозаш хилакха яргъяц йоах, Iумарбик царна духьала ва. Воахамах, долчох йоалилга новкъа дар Маккийна, бакъда цул а халагIа хетар къонгашта юкъера барт эгIар.

КIаьнка милице форма юхаш вар аларо чIоагIа кхерайир Макка. ТIеххьарча хана массехк моттиг хиннияр милице форма юхаш болча эбаргаша зуламаш деш. Аххар юрта-м хиннаяцар, хил - дехьа хиннияр, кхычахьа хиннаю. Даьла диках Iумарбик цIагIа воацача хана хинна хIамаш-м дар уж, дале а хьан арга хIанз из цу луламхоек дIаккхийттавац аьнна. Къоаз де вахача, зулам де вахача вувз моттиг нийслу. Цул эхь долашвагIа цхьаькха валар довзацар Маккийна.

— Сийна шIи аьлар хьона, йиIиг вай шIенах-м, — шийна кулгаца корта хьа а лаьца елхар Макха. — Фу даьхиннад-те вай из даьла селла чIоагIа вайла эгIазвахкал... Ламаз шийн хаинахьа даьл, доагIача сагIа ца луш Iийнаяц, кхы фу доаллар хьа сога, ва даьла! — шийн шакхе бий шийна кертах беттар цо.

ХIанз мо чIоагIа нана елхаш цIаккха яйнияцар Мадинайна. Ше а хала садеттар цо цунна тIехьа ца [illegible] шийн елхаро из кхы а чIоагIа корзагIйоаккхаргйолта ховра.

— Нани, фу леладу Iа, хье елхарах фу хуцадалийта йоал хьо, — нана хьестар Мадинас, пIетгаш а хьекхаш пуя бIаргех уха хиш дIадоахар цо. — Далла ховстам ба, цхьаккха веннавац, беррига шмогаш - маьрша ба.

— Веннар-м дIаволлар, цкъа вицвора... Вайга эттар цIаккха дIадаргдоацаш тазет да... Набахта воалла да, ведда лела воI, хир хоададеш дIабихьа боахам... Ва даьла, сенна бехке да тхо.

«Сий дайна йоI», — шийн дегахьа тIатехар Мадинас. — Са ираз довр дIахайча-м шийна теха ала мегар нани», дагадехар цунна.

— Са ма даал, нани, — дийхар Мадинас. — Са а, хьай а. Вай бIаргех цIий ухе а хуцадала хIама дац. Дала яздаьр хургда хьона.

— Да-м нитта ма дар из, — елхара юкъеда цаI ала еннаяр из, бакъда пу ханна чукхаьчача Мухарбика юкъагIдаькхар из ала цьлар.

— ХIанз а дувшаиза да шо? — нанна а йишийна а бIарахьежар из. — Шо-м делхаш да. Фу хиннад укхаза? — аьлар ше сапаргIата а моттайта гIерташ Мухарбика. — Цхьана делхаргда вай цунах хьабала пайда бале, — цхьа къайле йола хIама шийн долаш мо аьлар цо.

(ДIахододар.
Долалур 10 сентябра арадаьллача «Сердало» тIа).